

L'ocupació francesa de la Vall d'Aran el 1283 i la devolució de 1313 al Tractat de Poissy

MARIA TERESA FERRER I MALLOL
Institut d'Estudis Catalans

L'any 1282, com és prou ben conegut, Pere el Gran ocupà Sicília, quan fou cridat pels sicilians arran de la revolta de les Vespres Sicilianes contra els francesos de la casa d'Anjou, que dominaven l'illa després d'haver derrotat i mort el pare de la reina Constança, esposa de Pere el Gran, i el seu cosí Conradí. Els francesos de la casa d'Anjou foren expulsats de Sicília i s'inicià una llarga guerra pel control de la part continental del regne, és a dir, els territoris meridionals de la península italiana, Nàpols inclosa.

La reacció francesa contra la intervenció de Pere el Gran a Sicília, on reivindicava l'herència de la seva esposa, es manifestà aviat amb atacs contra els llocs fronterers aragonesos des de Navarra i amb l'ocupació de la Vall d'Aran, l'any 1283.

Des de feia uns quants decennis una dinastia francesa, la casa de Xampanya, ocupava el tron de Navarra, però des que l'hereva del tron, Joana, fou promesa a l'hereu de França, Felip el Bell, la dependència de França fou absoluta, i abans que es produís el matrimoni, el 1284, França ja trencà la pau existent entre tots dos regnes. Així, doncs, un poderós exèrcit francès de deu mil homes a cavall, segons el cronista Bernat Desclot, quatre mil homes a cavall, segons Ramon Muntaner, i nombrosa infanteria, comandat pel senescal de Tolosa de Llenguadoc, Eustaqui de Beaumarchais, pogué atacar còmodament Aragó des de Navarra, des de Sangüesa, sense haver de travessar els perillous passos pirinencs.¹ Prengueren el castell d'Uli, destruïren les

1. Ferran SOLDEVILA, *Les quatre grans cròniques*, 2, *Crònica de Bernat Desclot*, revisió filològica de Jordi Bruguera, revisió històrica de M. Teresa Ferrer i Mallol, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2008, «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», 80, p. 229; Ferran SOLDEVILA, *Les quatre grans cròniques*, 3, *Crònica de Ramon Muntaner*, revisió filològica de Jordi Bruguera, revisió històrica de M. Teresa Ferrer i Mallol, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2011, «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», 86, p. 195.

viles de Lerda, Uli i Filera; entraren a la vall de Pinzano i arribaren fins a Arbués i Berdún i aquest any o el següent prengueren el castell de Salvatierra.²

Un cop retornat de Navarra, Eustaqui de Beaumarchais, el mateix any 1283, pel novembre, ocupà la Vall d'Aran, accedint-hi des del nord, després de diversos atacs que foren resistits pels aranesos. Quan s'havia sabut que Eustaqui de Beaumarchais es disposava a ocupar la Vall, el rei Pere el Gran havia enviat forces per defensar els passos, però no havien estat suficients. En la resistència a l'ocupació alguns aranesos foren morts, d'altres ferits, d'altres foren enviats presoners a Tolosa i d'altres fugiren cap al sud per avisar del que s'havia esdevingut.³

El 1284, el noble Juan Núñez es revoltà a Albarrasí per tal de fer apartar el rei Pere de la frontera aragonesa amb Navarra. Però Pere el Gran s'apoderà d'Albarrasí⁴ i féu una entrada per Navarra; en canvi, no pogué emprendre cap acció militar per recuperar la Vall d'Aran a causa de les dificultats de l'operació.⁵

L'any 1285, com és prou sabut, un poderosíssim exèrcit croat francopapal envai Catalunya. Després de la retirada d'aquest exèrcit, esclafat al pas del Panissars,⁶ s'obrí un llarg període d'hostilitat, que no hi havia manera de tancar amb una pau honorable, ja que els francesos i el Papa exigien la retirada de Sicília.

Pere el Gran havia mort el mateix any 1285 i fou succeït a la Corona catalanoaragonesa pel primogènit, Alfons el Franc, mentre que Sicília en quedà separada i fou atribuïda al secundogènit, l'infant Jaume. En el curs de la guerra, l'any 1284, l'hereu del rei Carles d'Anjou, Carles príncep de Salern, fou capturat per l'almirall del rei Pere, Roger de Llúria, que derrotà els angevins en diverses ocasions. Els catalans tenien així una penyora molt important, que determinà una enorme pressió sobre Alfons el Franc, que el tenia presoner a Catalunya.⁷

L'objectiu principal d'Alfons el Franc fou negociar amb França, amb el papat i amb els Anjou una solució de la qüestió siciliana, per tal de salvar els seus regnes, més vulnerables als atacs enemics que no pas l'illa de Sicília. Acceptà, doncs, amb plaer la proposta de mediació del rei d'Anglaterra, que desitjava ajudar el seu futur gendre i

2. Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, 2, edició preparada per Àngel Canellas López, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1967-1986, p. 128. Sobre la presa del castell d'Uli: Ferran SOLDEVILA, *Les quatre grans cròniques*, 2: *Crònica de Bernat Desclot*, p. 230-231, i 3: *Crònica de Ramon Muntaner*, p. 195-196.

3. Joan REGLÀ CAMPISTOL, *Francia, la Corona de Aragón y la frontera pirenaica: La lucha por el Valle de Arán (siglos XIII-XIV)*, I, Madrid, CSIC, Escuela de Estudios Medievales, 1951, p. 63-69.

4. Ferran SOLDEVILA, *Les quatre grans cròniques*, 2: *Crònica de Bernat Desclot*, p. 242-247.

5. Ferran SOLDEVILA, *Les quatre grans cròniques*, 2: *Crònica de Bernat Desclot*, p. 242-247; Ferran SOLDEVILA, «Les gestes de Pere el Gran», *Anuari dels Catalans* (1926), p. 46-87, concretament p. 76-77.

6. Ferran SOLDEVILA, *Les quatre grans cròniques*, 2: *Crònica de Bernat Desclot*, p. 260-261 i 286-378.

7. Ferran SOLDEVILA, *Jaume I, Pere el Gran*, Barcelona, Teide, 1955, p. 37-38 i 108-133; Santiago SOBREQÜÉS VIDAL, «Alfons el Franc», a *Els descendents de Pere el Gran*, Barcelona, Teide i Vicens Vives, 1954, p. 19-22.

també evitar una situació incòmoda per a ell mateix, ja que el papa li havia enviat una butlla perquè no permetés el matrimoni de la seva filla amb el fill del rei Pere.⁸ De fet, el rei d'Anglaterra ja havia ofert la seva mediació al papa Honori IV el 1285, tan bon punt ocupà el solí pontifici.⁹ La proposta anglesa es basava en la devolució de Sicília al Papa. No sembla que el rei Alfons estigués disposat a acceptar d'entrada aquesta condició, però la protesta airada del seu germà Jaume, des de Sicília, fou suficient per negar-se a continuar les converses sobre aquesta base i deixà clar que no renunciaria a Sicília.¹⁰

El 25 de juliol de 1286 fou signada una treva a París, per un any, per mediació del rei d'Anglaterra.¹¹ En el curs d'unes visites entre el rei Eduard I i Alfons el Franc a Oloron fou signat un conveni pel qual el rei Alfons concedia alliberar el príncep de Salern amb la condició que, abans de sortir dels seus regnes, havia de donar en reenes dos dels seus fills, i més endavant el primogènit i també altres ostatsges i garanties monetàries i una fiança del rei d'Anglaterra. El tractat fou rebutjat pel papa Nicolau IV, en el seu primer acte de govern, i també per França.¹²

Finalment, al conveni de Canfranc, signat el 28 d'octubre de 1288, el príncep Carles aprovà el Pacte d'Oloron, donà els ostatsges i fou alliberat.¹³ El Pacte de Canfranc fou executat, doncs, per part de la Corona catalanoaragonesa, però el príncep de Salern, malgrat que lliurà dos dels seus fills com a ostatsges i acomplí algunes altres condicions, no aconseguí negociar la pau ni amb l'Església ni amb França, que ni tan

8. El compromís de casament d'Alfons amb Elionor, filla d'Eduard I, era del 1273 i el 1282 s'havia signat el contracte matrimonial per paraules de present: Thomas RYMER, *Foedera, conventiones, literae [...]* inter reges angliae, et alios quosvis imperatores, reges [...], II, Londres, 1727, p. 14-15, 187, 195-196, 210-212, 213-215 i 320; a la tercera edició de 1734 (que es troba per Internet) cf. I, part II, p. 134, 198-199, 200, 207-209, i part III, p. 8. Cf. també el compromís matrimonial a Jean DU MONT, *Corps universel diplomatique du droit des gens contenant un recueil des traités d'alliance, de paix, de treve...*, I, part I, Amsterdam, 1726, p. 415-417.

9. Ludwig KLÜPFEL, *Die äussere Politik Alfonsos III. von Aragonien (1285-1291)*, Berlín i Leipzig, W. Rothschild, 1911-1912, p. 22; Thomas RYMER, *Foedera*, II, p. 315; 3a ed., I, part III, p. 6.

10. Santiago SOBREQUÉS VIDAL, «Alfons el Franc», a *Els descendents de Pere el Gran*, p. 25-26, 49, n. 89; Ferran SOLDEVILA, *Vida de Pere el Gran i d'Alfons el Liberal*, Barcelona, Aedos, 1963, p. 323-324; Vicente SALAVERT Y ROCA, *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón, 1297-1314*, I, Madrid, CSIC, 1956, p. 65-66, ofereix un resum de l'arbitratge anglès.

11. Thomas RYMER, *Foedera*, II, p. 326-336; 3a ed., I, part III, p. 8-17. El text de la treva fou publicat també per Jean Du Mont a *Corps universel diplomatique*, doc. LIV, p. 419-420; Ludwig KLÜPFEL, *Die äussere Politik*, p. 19-36; Santiago SOBREQUÉS VIDAL, «Alfons el Franc», p. 26; Vicente SALAVERT Y ROCA, *Cerdeña*, I, p. 66-68.

12. Thomas RYMER, *Foedera*, II, p. 346-349; 3a ed., I, part III, p. 18-19 (pactes d'Oloron), II, p. 358-359, i I, p. 23-24 (rebuig del papa); Jerónimo ZURITA, *Anales*, 2, p. 314-316; Ludwig KLÜPFEL, *Die äussere Politik*, p. 37-45; José JORDÁN DE URRÍES, «La política exterior de Alfonso III de Aragón», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*, VII (1914), p. 441-458 i 472-485, tradueix aquest capítol, p. 446-450; Vicente SALAVERT Y ROCA, *Cerdeña*, I, p. 68-69.

13. Thomas RYMER, *Foedera*, II, p. 352; 3a ed., I, part III, p. 20, i el pacte de Canfranc: II, p. 371-375, i I, part III, p. 27-29; documents complementaris: II, p. 375-393 i 396-412, I, part III, p. 29-43; Jerónimo ZURITA, *Anales*, 2, p. 360-364; Ludwig KLÜPFEL, *Die äussere Politik*, p. 33-52, doc. I-V, p. 144-156; José JORDÁN DE URRÍES, «La política exterior», p. 453-454; Vicente SALAVERT Y ROCA, *Cerdeña*, I, p. 69-74.

sols respectaren els ambaixadors del rei Alfons i obstaculitzaren el compliment del conveni de Canfranc.¹⁴ A més, el 29 de maig de 1289, incomplint les promeses, Carles de Salern, ara Carles II, es feia coronar rei de Sicília a Rieti i posava les potències davant d'un fet consumat. Llavors es veié clarament que cedir en la qüestió de l'alliberament del príncep de Salern havia estat un gran error que perjudicava greument la Corona catalanoaragonesa i no aconseguia acabar l'hostilitat contra seu. El rei Alfons ho havia fet contra la voluntat de gairebé tots els seus súbdits, sota la pressió del monarca anglès i futur sogre.

Carles II incomplí també el compromís assumit de tornar a la presó si no aconseguia resultats, amb un subterfugi, i oferí unes condicions de pau inacceptables.¹⁵

Des del començament de 1289 s'iniciaren noves negociacions en el tractat negociat a Tarascó i signat per l'Església i el rei Alfons, sense intervenció anglesa, el 21 de febrer de 1291 a Brinhòlas (Brignoles). El tractat preveia la submissió del rei als manaments de l'Església de Roma, el retorn per part de l'Església dels seus regnes i títols, una expedició del rei a Terra Santa amb ajut papal, el perdó de la sentència d'excomunió d'ell i de l'interdicte als seus regnes, el deslliurament dels ostatges donats per l'alliberament del príncep de Salern, la quitança de les obligacions assumides pel rei d'Anglaterra i la prohibició al rei Alfons d'ajudar el seu germà Jaume de Sicília. El tractat també preveia la negociació de Carles II de Sicília amb el rei de França i el seu germà Carles perquè s'adherissin a la pau i la restitució prèvia del regne de Mallorca al rei Jaume i preveia també una treva d'Alfons el Franc amb Castella. El tractat de pau amb França fou signat, efectivament, poc després, l'11 de març de 1291, bé que la devolució del regne de Mallorca era deixada pel rei Alfons a una sentència arbitral del Papa, sempre que ell conservés el seu domini directe sobre el regne.

S'havia imposat la separació dels camins de pau de la Corona catalanoaragonesa dels de Sicília i semblava que finalment el rei Alfons tindria fronteres segures, però només pogué beneficiar-se de la pau poc temps. Morí de manera imprevisible aquell mateix any 1291, el 18 de juny, quan tenia només vint-i-cinc anys. El succeí el seu germà Jaume, rei de Sicília, que no acceptà aquesta pau i acabà negociant-ne una altra de força similar, l'any 1295, la pau d'Anagni.¹⁶

14. Thomas RYMER, *Foedera*, II, p. 423 i 451-453; 3a ed., I, part III, p. 47 i 58-59; Ludwig KLÜPFEL, *Die äussere Politik*, p. 52-58 i doc. VI, p. 156-157; José JORDÁN DE URRÉS, «La política exterior», p. 454-458; Vicente SALAVERTE Y ROCA, *Cerdeña*, I, p. 69-77.

15. Thomas RYMER, *Foedera*, II, p. 429-431, 435-445, 451-453 i 455-459; 3a ed., I, part III, p. 50, 52-56 i 58-61; Ludwig KLÜPFEL, *Die äussere Politik*, doc. VII, p. 157-159.

16. Thomas RYMER, *Foedera*, II, p. 454-455, 460-470, 501-504 i 513-514; 3a ed., I, part III, p. 59, 62-66, 77-78 (Tractat de Tarascó) i 86; Ludwig KLÜPFEL, *Die äussere Politik*, p. 80-87 i doc. VIII, p. 159-160; Julián PAZ, *Documentos relativos a España existentes en los Archivos Nacionales de París*, Madrid, Instituto de Valencia de Don Juan, 1934, p. 35, núm. 172 (resum del tractat amb França); Vicente SALAVERTE Y ROCA, *Cerdeña*, I, p. 77-80; Ferran SOLDEVILA, «A propòsit del tractat de Brignoles dit també de Tarascó (1291)», a *Studi medievali in onore di Antonino de Stefano*, Palerm, Boccone del Povero, 1956,

LA PAU D'ANAGNI I LA RECLAMACIÓ DE LA VALL D'ARAN

Durant les negociacions del Tractat d'Anagni, de 1295, que posà fi a les hostilitats entre la Corona catalanoaragonesa, França, els Anjou i el regne de Mallorca, amb l'acord de la Santa Seu, els representants de Jaume II demanaren la devolució de la Vall d'Aran, però el rei de França, Felip el Bell, es negà a incloure-la al tractat, que preveia la devolució de tot el que havia estat ocupat per França durant la guerra; des de llavors, per tal de quedar-se-la, França sostingué la mentida que havia estat ocupada pels francesos abans de la guerra.¹⁷

El papa Bonifaci VIII suggerí solucionar el conflicte a través d'una sentència arbitral de la Santa Seu i designà el cardenal de títol de Sant Climent com a àrbitre;¹⁸ Jaume II, per la seva banda, havia de retornar al rei de Mallorca les illes de Mallorca i d'Eivissa, que havia ocupat Alfons el Franc com a càstig al seu oncle per haver-se aliat amb França durant la Croada contra Catalunya, i la de Menorca, conquerida pel mateix Alfons als sarraïns però que era un estat vassall de Mallorca; Jaume II posà com a condició per a la devolució de les illes que li fossin tornats els castells ocupats durant la guerra i que la Santa Seu li fes tornar la Vall d'Aran.¹⁹

Passaren més de dos anys i l'arbitratge de l'Església no avançava a causa de la mort del cardenal designat per exercir d'àrbitre. La Santa Seu no el substituï i donà mostres, especialment des que es traslladà a Avinyó, de preferir que la qüestió es resolgués entre els interessats.

A la fi de l'any 1297, França proposà a Jaume II de retornar-li els castells de Salvatierra, Uli i Filera, ocupats pels francesos el 1283, i que la Vall d'Aran fos posada en segrest en mans d'un tercer imparcial fins que la Santa Seu dictés la sentència arbitral. Jaume II acceptà aquesta proposta. Quan s'havia de formalitzar la proposta en les negociacions de Panissars, la pressió de França perquè Jaume II restituís primer les illes de Mallorca, Menorca i Eivissa al rei de Mallorca fou molt forta i va fer fracassar aquella reunió.²⁰

---

p. 519-527: Soldevila assenyala que Zurita no conegué el text del tractat més que per les referències, equivocades en alguns punts, del cronista sicilià Bartolomeo de Neocastro; Vicente SALAVERT Y ROCA, *El Tratado de Anagni y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón*, Saragossa, CSIC, 1952, separata d'*Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, v, p. 209-360, especialment p. 223, nota 40, pel que fa a la recusació del Tractat de Tarascó.

17. Cf. sobre aquestes negociacions, a més de Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, ja citat: Karl WILLEMSEN, «Der Kampf um das Val d'Aran», *Spanische Forschungen der Görresgesellschaft*, VI (1937), p. 142-224; Stéphane PÉQUIGNOT, *Au nom du roi: Pratique diplomatique et pouvoir durant le règne de Jacques II d'Aragon (1291-1327)*, Madrid, Casa de Velázquez, 2009, p. 14, 79-80, 92-93, 188-189, 232 i 313-315.

18. Vicente SALAVERT Y ROCA, *El Tratado de Anagni*, p. 257.

19. Vicente SALAVERT Y ROCA, *El Tratado de Anagni*, p. 250 i doc. xxvii, p. 326-329.

20. Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, I, p. 86-87.

**LA VALL D'ARAN CONFIADA EN SEGREST AL REI DE MALLORCA.
TRACTAT D'ARGELERS (1298)**

Una nova trobada a Argelers entre els representants dels dos reis i els del rei de Mallorca, pel juny de 1298, portà a l'acord que Jaume II tornés al seu oncle Jaume de Mallorca les Illes, però aquest hauria de reconèixer que tenia el regne de Mallorca en feu per ell, cosa que es va fer. D'altra banda, s'acordà que la Vall d'Aran seria lliurada al Papa en segrest fins que es resolgués a qui pertanyia;²¹ mentre es comunicava al Papa aquesta decisió, que aprovà, la Vall fou lliurada en segrest al rei de Mallorca, simbòlicament, per mitjà del noble Ramon Folc de Cardona.²² Els castells aragonesos foren tornats el 1299.²³

Durant quinze anys, nombroses ambaixades al rei de França, al Papa i a altres personalitats intentaren pressionar per obtenir la resolució del cas de la Vall d'Aran. Una d'aquestes ambaixades, portada a terme pel famós metge i filòsof Arnau de Vilanova, el 1299, conduí a la celebració d'una reunió a Montpeller entre delegats dels dos regnes, entre 1300 i 1301, en la qual es tractaren tant la devolució de la Vall d'Aran com les invasions del comtat de Pallars per un noble occità, Arnau d'Espanya, com les vexacions als mercaders catalans que comerciaven a Occitània; Jaume II comptava que la reunió acabaria amb la devolució de la Vall d'Aran, però no s'hi resolgué res.²⁴

Jaume II de Mallorca intentà influir-hi amb una carta, que es conserva, en la qual informava els comissaris francesos que el dret de la Corona d'Aragó sobre la Vall d'Aran era indiscutible perquè pertanyia al seu pare Jaume I i al seu germà Pere fins a l'ocupació feta per Eustaqui de Beaumarchais, senescal de Tolosa, després que comencés la guerra contra el seu germà, i que així ho havia explicat al rei de França, presents alguns dels seus consellers.²⁵

Però, de la qüestió de la Vall d'Aran, els comissaris francesos no en volgueren parlar, excusant-se en l'arbitratge papal, mentre que al·legaren que ells sols havien de resoldre les altres reclamacions amb la informació aportada per la part catalanoaragonesa; per tant, els comissaris catalans es retiraren.²⁶

21. Vicente SALAVERTE Y ROCA, *El Tratado de Anagni*, p. 277; Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, I, p. 75 i 88-89.

22. Ferran VALLS I TABERNER, *Privilegis i ordinacions de les valls pirenenques*, I, *Vall d'Aran*, Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat, 1915, «Textes de Dret Català», 2, p. 17-18, és el perg. de Jaume II 1092.

23. Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, II, doc. 12, p.17-18.

24. Karl WILLEMSSEN, «Der Kampf um das Val d'Aran», doc. 1 i p. 152-53; Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, I, p. 91-95.

25. Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, II, doc. 26, p. 36-37; comentada a I, p. 95.

26. Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, I, p. 100-101.

Jaume II apel·là novament al papa Bonifaci VIII el 1302 perquè solucionés el conflicte de l'Aran, però era un moment de gran tensió entre el Papa i França (que volia sotmetre el pontífex al judici d'un concili general, tensió que desembocà en l'atemptat d'Anagni de 1303 i l'arrest del Papa) i, per tant, Jaume II no aconseguí res. També a causa de l'enfrontament amb el Papa, Felip IV havia ofert a Jaume II una aliança contra aquest que segurament li hauria permès recuperar l'Aran, però Jaume II no es volgué enfrontar amb Roma, en consideració que n'era feudatari per la concessió de Sardenya, que encara no s'havia conquerit, i que Roma podia destorbar l'expansió mediterrània catalana. La mort de Bonifaci VIII poc després debilità decisivament l'arbitratge papal.²⁷

Ja el 1299 i en altres ocasions posteriorment, Jaume II proposà que l'arbitratge fos confiat al rei de Mallorca, però França, malgrat la seva aliança d'anys amb Mallorca, no ho volgué mai perquè sabia que no el podrien enganyar i que decidiria el retorn de la Vall d'Aran a la Corona catalanoaragonesa. Ja hem vist que havia pres posició clarament a favor de la devolució de la Vall.

LA MEDIACIÓ DE CARLES DE VALOIS (1308)

En els anys següents continuaren les ambaixades a França i a la cort romana sense èxit. Els somnis de Carles de Valois de conquerir l'Imperi bizantí, amb la col·laboració de la Companyia Catalana d'Orient, donaren un aliat a Jaume II, l'any 1308, però només obtingué que el seu germà Felip IV nomenés comissaris perquè s'informessin sobre la possessió i la propietat de la Vall d'Aran, la missió dels quals era escoltar els testimonis aranesos o gent de la regió.²⁸

Però aquesta comissió, únicament francesa i presidida pel senescal de Tolosa i un enviat del rei Felip IV, només volgué escoltar els testimonis que declaraven en favor de França i elaboraren un informe que declarava que la Vall pertanyia a França per raons geogràfiques: ubicació dins de l'antiga Gàl·lia, vessant d'aigües i rius, com la Garona, vers Gascunya; per raons eclesiàstiques, com la pertinença al bisbat de Comenge, i per raons històriques, tant llegendàries, com la pretesa conquesta de la Vall per Carles Martell als sarraïns, com falses, per exemple, pretesos pagaments de censos i tributs a França o als comtes de Comenge. Afirmaren a més que si en alguns moments els aranesos havien obeït els reis de la Corona catalanoaragonesa havia estat en moments de rebel·lió.

Jaume II retragué al rei francès que volgués fer de jutge i part al mateix temps, i que els seus comissaris, que havien anat a la Vall d'Aran a recollir testimonis, hagues-

27. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragó*, I, p. 101-104.

28. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragó*, I, p. 110-111; Karl WILLEMSSEN, «Der Kampf um das Val d'Aran», p. 157.

sin escollit els que pertanyien al partit del senyor de Les, que era francòfil des de la invasió francesa, o bé que interrompessin l'interrogatori si les respostes no els eren favorables.²⁹

Carles de Valois manifestà el seu enuig pel fracàs de la seva mediació i ho atribuï a l'actitud irreductible del rei de França. Jaume II féu saber el seu descontentament a tots dos personatges. El rei de França, malgrat que feia seves les conclusions de la comissió que havia nomenat, es mostrà disposat a noves negociacions, però exclougué confiar l'arbitratge a terceres persones.³⁰

LES NEGOCIACIONS DE VIELLA (1312)

No hi hagué cap nou avançament en la resolució del problema de la Vall d'Aran fins al Concili de Vienne, és a dir, Viena del Delfinat, iniciat el 1311. Els ambaixadors que hi havia enviat Jaume II mantingueren converses amb el rei de França, que hi acudí, i amb el papa Climent V.³¹ El 1312 s'hi acordà la formació d'una comissió conjunta de dos comissaris per banda que es reuniren a Viella a partir del primer d'agost del mateix any 1312 per investigar el cas i que, si França havia confiscat la Vall a causa de la guerra, la tornaria. Si la comissió es posava d'acord, el rei de Mallorca tornaria la Vall a qui es decidís; altrament, el cardenal de Túsculum, Berenguer de Fredol, dictaria una sentència arbitral, que seria inapel·lable.³²

Les negociacions de Viella es celebraren tal com s'havia acordat. Els comissaris de Jaume II foren Berenguer d'Argelaguer, ardiaca d'Urgell, i Pere Despens, tots dos juristes, mentre que els comissaris francesos eren Jean de Fontaine, degà de Carlat, i el jurista Ives de Laudunac.³³ El rei Jaume II designà diverses persones perquè ajudessin els seus comissaris; aquestes designacions d'assessors i de procuradors del rei demostren els lligams que encara existien entre la Vall d'Aran i Aragó i més concretament amb la sobrejunteria de les valls pirinenques. Així, entre aquests assessors i procuradors figuren Guillem de Castellnou, sobrejunter de Ribagorça, Sobrarb i les Valls; Domingo Donagràcia, justícia d'Aïnsa, que després figura com a batlle general de Ribagorça; el batlle de Benavarri, Guillem de Puig, però també membres de la casa del rei, com Pere Canyelles, i l'escrivà Bernat de Torre, que fou un dels procuradors, alguns residents a Lleida, com Arnau d'Arró, beneficiat de la capella reial a Lleida, que potser era aranès; també hi acudí el bisbe de Lleida, Ponç d'Aguilaniu. Domingo Donagràcia, batlle general de Ribagorça, i el sobrejunter Guillem de Castellnou eren els encarregats d'escollir els testimonis aranesos que haurien de declarar; des de 1283,

29. Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, I, p. 114-119, i II, doc. 37-39, p. 51-56.

30. Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, I, p. 120-121, i II, doc. 40-41, p. 57-59.

31. Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, I, p. 123-126, i II, doc. 42, p. 59.

32. Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, I, p. 126-127, i II, ap. II, doc. 1-3, p. 70-72.

33. Joan REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón*, I, p. 126-127 i 130, i II, ap. II, doc. 3-4, p. 72-75.

quan la Vall havia estat envaïda, havien passat trenta anys i, per tant, cada any quedaven menys persones que poguessin testificar de la situació de la Vall abans de 1283.³⁴

Els comissaris francesos i els procuradors que els acompanyaven es fixaren l'objectiu de demostrar, falsament, que la guerra amb França havia començat l'any 1285, quan s'havia iniciat el 1283, immediatament després de l'ocupació de Sicília, any en què França havia pres alguns castells, que França havia tornat en compliment de la pau d'Anagni, i la mateixa Vall d'Aran. Com que el Tractat d'Anagni havia establert que França havia de retornar tot el que havia ocupat durant la guerra, era vital demostrar que la Vall havia estat ocupada abans de la guerra. A més, els comissaris francesos s'esforçaren a obstaculitzar el reconeixement de la realitat dels fets, tant com pogueren, tant en les preguntes a fer als testimonis com en l'acceptació de documentació o d'alguns testimonis. Cap a la fi de la reunió pretenien traslladar el lloc de reunió dels comissaris a Les, lloc dominat per Arnau de Les, partidari del domini francès, que no havia ni tan sols acceptat l'autoritat del procurador del rei de Mallorca i, per tant, aquest no podia garantir la seguretat dels comissaris. És possible que tant d'interès pel trasllat a Les fos per fer desaparèixer les proves testificals i documentals, perquè els testimonis reunits i especialment la documentació aportada per la part catalana —la part francesa no en pogué aportar— demostraven de manera aclaparadora el domini català a la Vall abans de 1283.³⁵

Malgrat l'evidència, la comissió no sentencià res sobre la pertinença de la Vall perquè els comissaris francesos no volgueren assumir aquesta responsabilitat i decidiren enviar el procés fet als dos reis i que aquests decidissin. Potser els comissaris francesos tenien por de la reacció de Guillem de Nogaret, un dels consellers més importants de Felip IV, que era absolutament contrari a la devolució de la Vall d'Aran; un dels comissaris francesos l'havia definit, confidencialment, a un dels delegats catalans, com una persona sense ànima que no respectava els drets de ningú.³⁶

EL TRACTAT DE POISSY (1313)

Jaume II envià, doncs, una nova ambaixada a la cort francesa per fer el dictamen definitiu, a partir del procés redactat pels comissaris amb els testimonis i la documentació reunits. Els ambaixadors foren Berenguer d'Argelaguer, ardiaca d'Urgell, que havia estat comissari a Viella, i Bernat de Torre, l'escrivà que havia estat procurador del rei a Viella, i coneixien perfectament l'afer. Jaume II estava disposat a renunciar a qualsevol reclamació per les destruccions i exaccions fetes pels france-

34. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragó*, I, p. 130-132, i II, ap. II, doc. 4-5, p. 74-77, ap. I, doc. 44-46, 48-49, p. 60-62 i 64-66.

35. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragó*, I, p. 133-161.

36. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragó*, I, p. 176-177.

sos a la Vall d'Aran durant el temps que la van governar. La solució del conflicte resultà afavorida per la mort de Guillem de Nogaret poc després que els ambaixadors arribessin a París i per la bona predisposició de Carles de Valois, que els aconsellà d'anar a Poissy, on es reuniria el rei Felip IV amb tota la seva cort després de Pasqua i seria un bon lloc per solucionar la restitució de la Vall, ja que el procés de Viella havia estat verificat i havia quedat clar el dret de la Corona catalanoaragonesa a la Vall d'Aran; segons aquest príncep l'acord era cosa de pocs dies.³⁷

Finalment a Poissy fou signat el tractat del 26 d'abril de 1313, pel qual França acordà la devolució de la Vall d'Aran i en tornà la possessió a Jaume II, bé que es reservà la propietat, que si calia s'hauria de discutir novament, i es reservà el dret a fer enderrocar Castell-lleó, construït pel rei Felip III, a la Vall, si més endavant li interessava.³⁸

S'acordà, ja que el rei de França pretenia retenir la propietat de la Vall d'Aran, que es fessin noves negociacions sobre aquest dret, que s'havien de celebrar a Les el 1314; però, arribat el moment, França no s'hi presentà i renuncià, doncs, a defensar el seu pretès dret de propietat. Anys després, però, França tornà a pressionar sobre la Vall quan convingué als seus interessos, concretament quan Pere el Cerimoniós negociava amb els anglesos el 1367, durant la guerra entre Castella i la Corona catalanoaragonesa, i permeté que les companyies que ajudaven Enric de Trastàmara entressin a la Vall d'Aran.³⁹

Tornant al 1313, l'acord entre les parts fou comunicat a la Santa Seu i també al rei de Mallorca,⁴⁰ amb qui calgué negociar el lliurament de la possessió de la Vall, ja que reclamava les despeses d'administració.⁴¹ El 2 de juliol s'arribà a un acord i poc després, el 17 de juliol, es feia el traspàs de poders a la Vall.⁴² En prengué possessió pel rei Guillem de Castellnou, sobrejunter de Ribagorça, Sobrarb i les Valls, que el 5 de juliol havia estat nomenat governador de la Vall d'Aran i castlà de Castell-lleó.⁴³

37. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragón*, I, p. 178-182.

38. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragón*, I, p. 182, i II, ap. III, doc. 27, p. 306-308 i 311-313.

39. M. SÁNCHEZ MARTÍNEZ, «La convocatòria del "usatge Princeps namque" en 1368 y sus repercusiones en la ciudad de Barcelona», a Manuel ROVIRA i Sebastià RIERA (coord.), *El temps del Consell de Cent, I, L'emergència del municipi, segles XIII-XIV*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, «Barcelona Quaderns d'Història», 4, p. 79-107, en concret p. 85; versió anglesa: «The invocation of "Princeps namque" in 1368 and its Repercussions for the City of Barcelona», a L. J. Andrew VILLALON i Donald J. KAGAY (ed.), *The Hundred Years War: A wider focus*, Leiden i Boston, Brill, 2005, p. 297-330.

40. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragón*, I, p. 183, i II, ap. III, doc. 28 i 31-32, p. 308-309 i 311-313.

41. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragón*, I, p. 183, i II, ap. III, doc. 39-41 i 44-46, p. 321-325 i 328-329. Les despeses d'administració de la Vall havien pujat a 7.000 lliures.

42. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragón*, II, ap. III, doc. 52, p. 335-337.

43. Joan REGLÀ, *Frància, la Corona de Aragón*, II, ap. III, doc. 49-51, p. 333-335.

A la Vall d'Aran fou escollida una diputació d'homes que anaren a Lleida a prestar el jurament de fidelitat a Jaume II i a reconèixer-lo com a rei, cerimònia que tingué lloc el 12 d'agost;⁴⁴ el 23 d'agost, Jaume II ratificà els privilegis de la Vall.

En certa manera, el nomenament d'un governador de la Vall d'Aran començava ja a separar una mica la Vall de l'administració aragonesa, encara que el governador fos també sobrejunter de Ribagorça, Sobrarb i les Valls i que aquests territoris tinguessin un tractament especial dins d'Aragó, separat de la resta.

Els privilegis concedits a la Vall el 1313, la «querimònia», que és el tema estudiat per M. Àngels Sanllehy seguidament, en aquesta publicació, li garantia un tractament especial, amb oficials i legislació propis i diferents. La Vall deixà de pertànyer a la sobrejunteria de Ribagorça i de moment no pertangué tampoc a cap vegueria. Fou regida primer per un governador i després per un capità i ràpidament es deslligà d'Aragó i s'acostà a Catalunya. El 1328 Alfons el Benigne autoritzava que s'hi usés la moneda de Barcelona i el 1381 Pere el Cerimoniós es comprometia a no separar l'Aran de la seva Corona, del Principat de Catalunya i del comtat de Barcelona; l'Aran ja es considerava lligat a Catalunya. Gairebé tres segles després, el 1616, els aranesos protestaven contra un comissari del virrei d'Aragó que pretenia actuar a la Vall perquè la Vall d'Aran, deien, és part de Catalunya i els seus habitants eren considerats catalans.⁴⁵

44. Joan REGLÀ, *Francia, La Corona de Aragón*, I, p. 184, i II, ap. III, doc. 53 i 56-57, p. 337-340 i 343-346.

45. Flocel SABATÉ, *El territori de la Catalunya medieval: Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'edat mitjana*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1997, «Publicacions de la Fundació Salvador Vives i Casajuana», 123, p. 308-309.